

National Library
of Sweden

Datum
2020-08-17

Dnr.
U2020/03053/UH

Utbildningsdepartementet
Universitets- och högskoleenheten
103 33 Stockholm

Kungliga bibliotekets kommentar till Utbildningsdepartementets promemoria Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet (U2020/03053/UH)

Forskningens frihet

Kungliga biblioteket (KB) har ingenting att invända mot förslaget till ny inledning av paragraf 6 i högskolelagen (1992:1434): ”I högskolornas verksamhet ska som allmän princip gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.” Däremot vill KB betona vikten av att den efterföljande formuleringen ”forskningsresultat får fritt publiceras ” inte hamnar i konflikt med regeringens mål om öppen tillgång till forskning (Forskningspropositionen 2016, Budgetpropositionen 2019).

Formuleringen om fri publicering har åberopats i resonemang som invänder mot forskningsfinansiärers och lärosätens krav på öppet tillgänglig publicering av resultat från offentligt publicerad forskning. KB anser att sådana resonemang bygger på en missuppfattning av högskolelagens formulering. Texten har tolkats som att forskaren ska ha rätten att publicera sina resultat var hen vill, och att denna frihet inte kan villkoras av finansiärer och lärosäten. Lagtexten avser dock något annat, nämligen att forskaren inte får hindras att publicera sina forskningsresultat av exempelvis politiska och andra ideologiska skäl.

KB vill inskräpa vikten av att offentligt finansierade forskningsresultat blir fritt tillgängliga i enlighet med promemorians formulering: ”Det förefaller inte bara finnas ett behov av utan också en efterfrågan på att öppet kunna ta del av och använda den oberoende och vetenskapligt grundade kunskap som har tagits fram vid och spridits från universitet och högskolor.” (s. 9)

KB instämmer därmed i principerna för ändamålsenlig styrning såsom de beskrivs i En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (SOU 2019:6), där den akademiska friheten sägs förutsätta ansvar gentemot det omgivande samhället: ”Forskningens frihet kan därmed också ses som en plikt:

forskningsresultat inte bara får utan ska fritt publiceras för att syftet med den grundlagsstadgade friheten ska uppnås.” (s. 110).

Livslångt lärande

KB ställer sig positivt till att lärosätenas ansvar för det livslånga lärandet förtydligas i högskolelagen samt vill särskilt betona bibliotekens roll.

Som framgår av KB:s rapport *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*, KB 2017, är det nödvändigt att ”utbudet av utbildningar och andra kompetensutvecklande insatser motsvarar de behov av kontinuerlig kompetensutveckling som ställs, vilket också är en avgörande förutsättning för det livslånga lärandet” (s. 346).

I *Demokratins skattkammare – förslag till nationell biblioteksstrategi*, KB 2019, (s. 25) beskrivs hur biblioteken kan utveckla invånarnas möjligheter till livslångt lärande och fri åsiktsbildning genom en sammanhållen kedja av utbildningsbibliotek. Biblioteken integreras i varierande grad i lärosätenas undervisning och forskning. Många högskolor har varit framgångsrika i stödet till undervisningen och inte minst till distansstudenter när biblioteken bistår med studenternas fysiska och digitala lärmiljöer. Det är vanligt att högskolebiblioteken erbjuder läranderesurser som stöd i akademiskt skrivande, språkverkstad och IT. För blivande högskolestudenter är kopplingen till gymnasiebiblioteken viktig. För studenter och forskare är kopplingen till andra bibliotek än det egna lärosätets bibliotek viktig för att deras behov av information ska kunna tillgodoses. Folkbiblioteken spelar en viktig roll och i takt med att distansstudierna ökar blir det också en ökad användning av folkbibliotekets lokaler och tjänster. I *Den femte statsmakten* lyfts även behovet av ”en sammanhållen struktur för det livslånga lärandet där roll- och ansvarsfördelning mellan staten, arbetsmarknadens parter och olika aktörer inom den offentliga sektorn är tydlig” (s. 346).

Högskolebiblioteken kan få större ansvar för att medverka i tillgängliggörandet av nätbaserade kurser, anpassade till det egna lärosätets studenter. Det snabbt ökande utbudet av storskaliga, öppna och nätbaserade kurser ställer nya krav på urval och kvalitetskontroll, där biblioteken kan bidra. I många fall är lärosätenas bibliotek ansvariga för lärosätets lärplattform och har nära samverkan med den högskolepedagogiska utvecklingsverksamheten. Biblioteken utgör alltså både en miljö och en infrastruktur för lärande och utbildning, både digitalt och fysiskt.

I det här sammanhanget vill KB också lyfta vikten av att den offentligt finansierade forskningen finns fritt tillgänglig för alla och envar att läsa och återanvända. Öppet tillgänglig forskning i form av publikationer och data kan

utgöra en viktig resurs för fort- och vidareutbildning. Öppen tillgång till forskning leder även till en jämlikare tillgång till forskning oavsett närhet till forskningsbibliotek. Fri tillgång till aktuell och kvalitetsgranskad forskning kan motverka att falska nyheter och alternativa fakta får stort genomslag. Bibliotekssektorn kan vara ett stöd i detta då man har en lång tradition av att undervisa i medie- och informationskunnighet vilket i sin tur bidrar till ökade kunskaper i sök- och källkritik.

I detta ärende har riksbibliotekarie Karin Grönvall beslutat. Christina Jönsson Adrial har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också Andreas Hedberg, Mats Niklasson och Katarina Wiberg deltagit.